

การสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรม
โดยเครือข่ายชุมชนคนแม่ระมาด อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก
The Creative Tourism for learning the Intangible Cultural Heritage.
Local Community Network of Mae Ramat District, TAK.

กรรณิการ์ บุญยัง¹ และคณะ
Kannika boonyang and parties

Received: 25 December 2022; Revised: 10 January 2023; Accepted: 23 January 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมโดยเครือข่ายชุมชนคนแม่ระมาด อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก” มีวัตถุประสงค์ 1) สร้างเครือข่ายนักวิจัยชุมชนเพื่อร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชนแม่ระมาด อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก 2) ศึกษา สำรวจ เชื่อมโยง องค์ความรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญที่มีศักยภาพของชุมชนอำเภอแม่ระมาดที่จะใช้เป็นฐานในการพัฒนาท่องเที่ยวโดยเครือข่ายนักวิจัยชุมชน 3) ออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชน และ 4) เพื่อพัฒนาและประเมินศักยภาพการบริหารจัดการและให้บริการ ใช้ระเบียบการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) ทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ชุมชนร่วมเรียนรู้ทุกขั้นตอน เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกต แบบสอบถามกึ่งทางการ แบบบันทึกภาคสนาม กล้องถ่ายรูป และเครื่องบันทึกเสียง กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มภาคีเครือข่าย กลุ่มแกนนำชุมชน กลุ่มปราชญ์ท้องถิ่น ตำบลชะเนือ ตำบลแม่ระมาด และตำบลพระธาตุ อำเภอ แม่ระมาด จังหวัดตาก และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการพรรณนาโวหาร

ผลการวิจัย พบว่า 1) การสร้างเครือข่ายนักวิจัยชุมชน เป็นการเชื่อมบุคคลและกลุ่มต่างๆ ใช้เวทีประชุมใหญ่และกลุ่มย่อย สร้างความเข้าใจร่วมกัน มีเป้าหมายเดียวกันจนเกิดเป็นเครือข่าย 6 หมู่บ้าน 3 ตำบล ทำงานร่วมกับเครือข่ายภายนอก ใช้กระบวนการ CBR พัฒนา CBT อย่างเป็นขั้นตอน เกิดพลังชุมชนที่อยากมีส่วนร่วมในการสร้างหรือปรับชุมชนเพื่อให้เกิดความประทับใจสำหรับผู้มาเยือน 2) การศึกษา สำรวจ เชื่อมโยง องค์ความรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชน มีการค้นพบเชิงลึกถึง

¹ วิทยาลัยชุมชนตาก ตำบลหนองบัวใต้ อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก เบอร์โทรศัพท์ 08 6926 9733

ความสัมพันธ์เชื่อมโยง ทั้งทุนทางธรรมชาติ วัฒนธรรม สังคมที่มีความสัมพันธ์กับประเทศเมียนมาร์ ประวัติศาสตร์เกี่ยวโยงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เส้นทางเดินวัวที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจของคนในสมัยก่อน นำมาเป็นฐานในการคิดกิจกรรมและเส้นทางให้มีเสน่ห์ น่าสนใจ สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว 3) การออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเรียนรู้มรดกวัฒนธรรม ชุมชนได้รับการพัฒนาองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ เปิดแนวคิดใหม่จากการดูงานชุมชนต้นแบบ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นทุนของตนเอง ภายใต้อัตลักษณ์ร่วมที่ว่า “โฮมสเตย์อบอุ่น สมดุลสองแผ่นดิน ถิ่นสุขสงบ” และ 4) ผลการพัฒนาและประเมินศักยภาพการบริหารจัดการและให้บริการ จัดทำเป็นโปสเตอร์ เสนอไปยังภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก ผู้ที่สนใจ ผ่านการเชิญแบบปากต่อปาก สื่อออนไลน์ facebook ทำให้ได้มีโอกาสต้อนรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น เป็นอาชีพเสริมเกิดการกระจายรายได้ ในเครือข่ายชุมชน มีการพัฒนาตนเอง ปรับบุคลิก สร้างสีสันในการเป็นนักร้องและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ

คำสำคัญ : แหล่งท่องเที่ยว มรดกวัฒนธรรม เครือข่ายชุมชน การสร้างเครือข่าย

Abstract

The Creative Tourism for learning the Intangible Cultural Heritage. Local Community Network of Mae Ramat District, TAK. The objectives of this research are 1) to create network of community researchers to develop cultural heritage in community in Mae Ramad district, Tak province 2) to study the linkage between community cultural knowledges to be developed as tourism base by community researcher network, 3) to design and develop tourism route for learning cultural heritage of the community and, 4) to develop and evaluate effectiveness of management and services using mixed method both in qualitative and quantitative data. To emphasize cooperation, community-based research was employed using interview, observation, taking photo and voice recorder. The target groups are network party, head of community, local scholars in Kanejue, Mae ramad and prathat subdistrict, Mae ramad district, Tak province. The statistics used are mean, percentage and standard deviation with descriptive research. The findings shown that 1) Building community research network through seminars and group discussion comprised of 6 villages in subdistricts. The community representatives (head of community, scholars, villagers) worked closely with supporting networks (community development, community

administration, agricultural bank, tourist police and Tak community college). The replacement of personel was done initially. The researcher applied community-based research to trigger the development within the community to impressed the visitors. 2) studying the linkage between cultural heritage of communities; well preserved natural capital and cultural capital, Mynmar social capital , World War 2 historical capital and trade route from Mae ramad to Tak district and Lampun province. These could be foundation to create activities and tourist attraction in Mae ramad. 3) Designing and developing tourism routes to learn cultural heritage of community was acheived by exposing communities representatives with study trip and sharing with expertise. " warm homestay of peaceful two lands" operated by tourism commitee of the networking 6 communities of 3 subdistricts to welcome visitors. 4) Developing and evaluating effdctiveness of torism management was conducted in poster and info graphic presented to internal and external networks. The materials was promoted via word of mouth, facebook page and social media to attract visitors. As a result, the local shops and learning center could sell more products. The local liaisons were trained on effective story-telling technique. More training to bd provided to be professional.

Keywords : tourist attraction cultural heritage community network networking

บทนำ

แม่ระมาดเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดตากทิศเหนือติดกับอำเภอท่าสองยาง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอบ้านตาก ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอแม่สอด และติดกับชายแดนสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งประเทศไทยทางด้านทิศตะวันตกซึ่งอยู่ในเขตปกครองชนกลุ่มน้อยรัฐกะเหรี่ยงห่างจากอำเภอแม่สอด 33 กิโลเมตร ประกอบด้วย 6 ตำบล 57 หมู่บ้าน มีลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดู ฝนตกชุกในช่วงเดือนกรกฎาคมและสิงหาคม ปริมาณน้ำฝนมากที่สุดเฉลี่ย 120 มิลลิเมตร/เดือน ส่วนฤดูหนาวช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคมมีอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 10 องศาเซลเซียส ลักษณะภูมิประเทศมีที่ราบน้อย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเขาและภูเขาสูง บางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นพื้นที่ที่มีความขึ้นต่างระดับ ทำให้มีสภาพป่าที่แตกต่างกันหลายประเภท เช่น ป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ประชากรส่วนหนึ่งจึงมีอาชีพ

หาของป่าเป็นรายได้เสริม ส่วนพื้นที่ที่เหลือสำหรับทำการเกษตรโดยมีลำน้ำสำคัญหลายสาย เช่น แม่น้ำเมย ซึ่งมีต้นน้ำมาจากเขตอำเภอพบพระไหลผ่านอำเภอแม่ระมาดก่อนจะไหลลงสู่แม่น้ำสาละวินจังหวัดแม่ฮ่องสอน ลำห้วยแม่ระมาดต้นน้ำจากบ้านตู่เบไหลผ่านตำบลชะเนือ ตำบลแม่ระมาด แล้วไหลลงสู่แม่น้ำเมยที่บ้านไหลห้วย นอกจากนี้ยังมีลำน้ำชะเนือ ลำน้ำแม่จะเรว ลำน้ำแม่ตื่น ลำห้วยแสบ และลำห้วยแม่ท้อ ซึ่งแหล่งน้ำดังกล่าวเป็นทุนให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร และเลี้ยงสัตว์ ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อชาติชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงประมาณร้อยละ 70 ของประชากรทั้งหมด ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน นอกจากทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ หาของป่า และสมุนไพรแล้ว ยังมีอาชีพรับจ้างทั่วไปในช่วงฤดูแล้ง การทำนาผลผลิตส่วนใหญ่ไว้กินในครัวเรือนโดยใช้พันธุ์พื้นเมือง บางส่วนจะขายให้กับคนในหมู่บ้านสำหรับคนที่ไม่มีที่นาปลูกข้าว ในด้านอุตสาหกรรมมีโรงงานผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป ทำให้คนในชุมชนส่วนหนึ่งมีรายได้จากการเป็นพนักงานในโรงงานดังกล่าว มีปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวตัวอย่าง เช่น ด้านการคมนาคมของอำเภอแม่ระมาดที่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนสามารถเลือกใช้ทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศได้อย่างสะดวก

อำเภอแม่ระมาดสันนิษฐานว่า เดิมทีเป็นที่อยู่อาศัยของชาวกะเหรี่ยงมาเป็นเวลาก่อน 100 ปีมาแล้ว ต่อมาเมื่อมีประชาชนในจังหวัดเหนือหลายจังหวัด เช่น ลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน โดยเฉพาะชาวลำพูน หนีความแห้งแล้งเมื่อ 130 ปี ปากันอพยพพาที่ทำกินโดยอาศัยลำห้วยแม่ระมาดเป็นแนวทางการประกอบอาชีพและตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่อาศัย เมื่อปรากฏว่าเป็นท้องที่อุดมสมบูรณ์ดี ประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ผลดี จึงได้ชักชวนญาติพี่น้องอพยพลงมาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งเป็นหมู่บ้านใหญ่เรียกกันว่า “บ้านแม่ระมาด” ตามชื่อลำห้วย ต่อมาได้ยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อปี 2501 การที่อำเภอแม่ระมาดมีที่ตั้งที่เป็นแนวชายแดนระหว่างไทยกับเมียนมามีระยะยาวถึง 95.7 กิโลเมตร ส่งผลให้แม่ระมาดมีเรื่องราวความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างคน 2 แผ่นดินที่หลากหลายทั้งในด้านวิถีวัฒนธรรมชุมชน การเมืองการปกครอง การค้าขาย และสังคมหล่อหลอมให้คนในพื้นที่ทั้ง 6 ตำบล มีวิถีความเป็นอยู่การดำรงชีวิตที่มีแบบฉบับที่แตกต่าง จนเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น อาหารการกิน ความเชื่อ พิธีกรรม ภูมิปัญญาถิ่น ศิลปกรรม ภาษา การแต่งกาย ดนตรี จิตวิญญาณและวิถีคิดในการประกอบอาชีพ รวมถึงรูปแบบของการอยู่ร่วมกันอย่างสุขสงบบนความหลากหลายของชาติพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานพบว่าในอดีตเป็นเมืองที่มีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์ของเส้นทางการค้าสายหลัก เส้นทางเดินทัพการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างคน 2 แผ่นดิน รวมถึงเป็นแหล่งเสบียงที่สำคัญเนื่องจากมีที่กว้างใหญ่และแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ปรากฏร่องรอยโบราณสถาน โบราณวัตถุ กระจายอยู่ถูกปล่อยร้างในบางพื้นที่ บางส่วนถูกบุกรุก และเนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีพัฒนาการของการติดต่อสัมพันธ์แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข จึงหล่อหลอมให้เกิดภูมิปัญญา วิธีการ

ดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ กลายเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าที่น่าสนใจ และสำคัญควรแก่การศึกษา ค้นคว้า รื้อฟื้น และเผยแพร่ต่อไป รวมถึงสิ่งอื่นๆ เพื่อจะนำทุนมาเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอแม่ระมาด บนฐานของความตระหนักรู้ รัก ห่วงแหน เห็นคุณค่าของเยาวชนและชาวบ้านในพื้นที่ โดยมีภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน นักวิชาการในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมพัฒนาเพื่อให้เกิดการใช้ทุนทางมรดกวัฒนธรรม ธรรมชาติของพื้นที่มาขยายผล โดยใช้การท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นสื่อกลางเพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อสาธารณชน เยาวชน และผู้มาเยือนให้ได้รับรู้เรื่องราวความสำคัญในอดีตของบรรพชนที่ต่อสู้ป้องกันชายแดน และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนหลากหลายวัฒนธรรมชายแดนที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขมาช้านาน

การนำทุนทางประวัติศาสตร์และวิถีวัฒนธรรมของชุมชนมาเสริมค่าเพื่อพัฒนาพื้นที่ให้สอดคล้องกับภูมิสังคม นอกจากต้องใช้องค์ความรู้ในการบริหารจัดการแล้วในเบื้องต้นยังต้องหาบุคลากรที่จะใช้ทุนดังกล่าวให้สามารถนำมาสร้างความภาคภูมิใจและถักทอความยึดเหนี่ยวทางสังคมให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น จนเกิดพลังความร่วมมือของคนในพื้นที่ หลังจากนั้นจึงสร้างพันธมิตรเครือข่ายจากหลายฝ่าย เช่น ครู พระ นักวิชาการ ผู้นำชุมชน นักคิด นักพัฒนา ประชาชนท้องถิ่นรวมทั้งนักธุรกิจมาร่วมกันพัฒนาและหาแนวทางให้ชุมชนแม่ระมาดแห่งนี้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นที่ยอมรับ และมีการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง

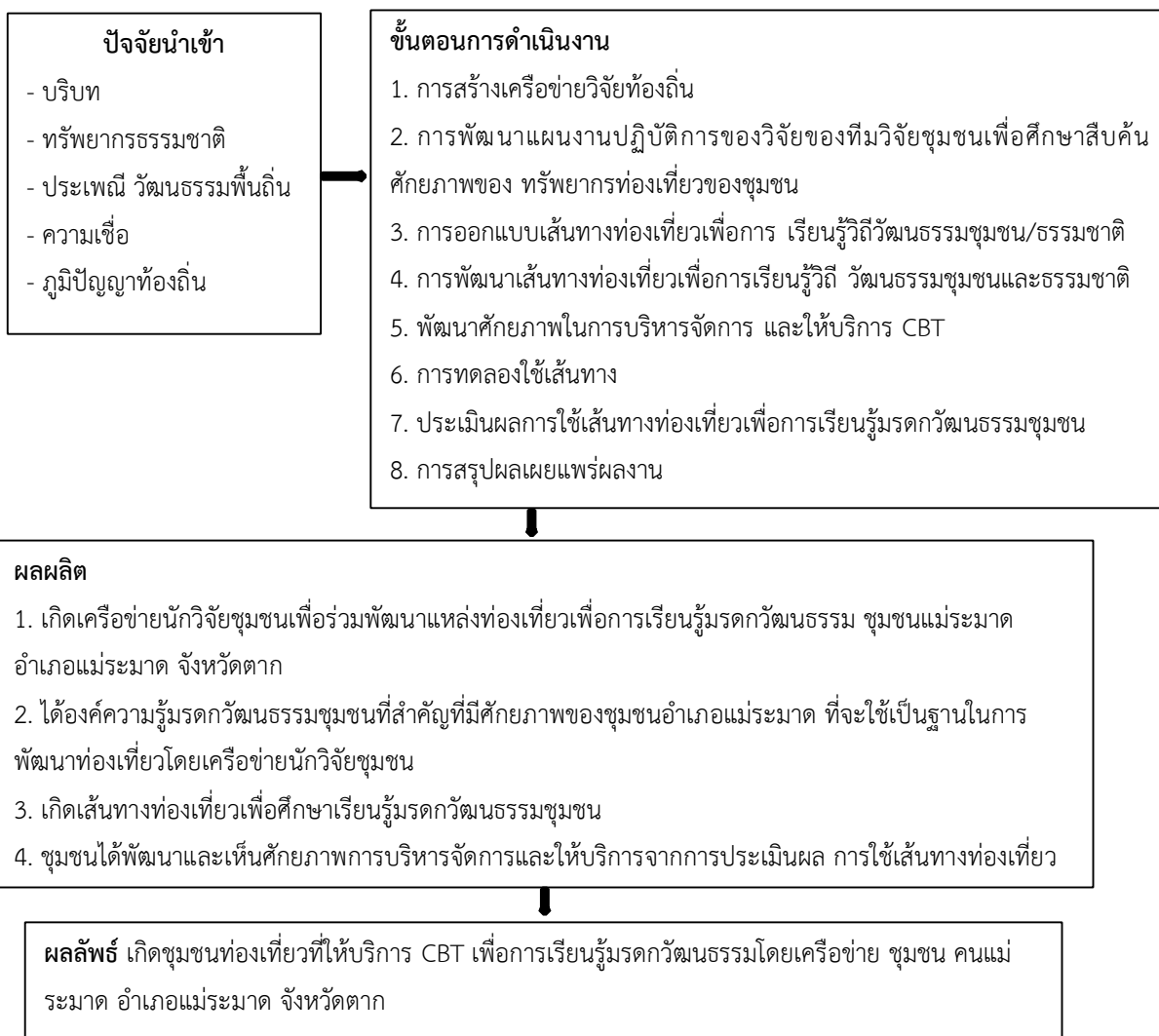
ด้วยเหตุนี้ที่มิวิจัยชุมชนและแกนนำชุมชนแม่ระมาด จึงสนใจที่จะร่วมสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชนขึ้น โดยมีมุ่งประสานเชื่อมโยงกลุ่มบุคคลต่างๆ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับพื้นที่ให้มาร่วมสนับสนุนกิจกรรมการสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้ให้เป็นรูปธรรมขึ้น ซึ่งผู้วิจัยให้ความสำคัญกับเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่เน้นให้มีความเชื่อมโยงเนื้อหาทั้งสองด้านนี้ เพื่อหล่อหลอมจิตใจของผู้มาเยือนให้ใกล้ชิด ดังนั้นหลักการที่จะนำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ จึงใช้หลักการเรียนรู้แบบเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน เชื่อมโยงพื้นที่กับพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจความเป็นชุมชนท้องถิ่นและมองท้องถิ่นเป็นแบบองค์รวม และเหตุผลที่มิวิจัยชุมชนเลือกชุมชนพื้นที่อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก เป็นพื้นที่วิจัยเพราะเอกลักษณ์ ความเป็นแม่ระมาดที่มีคุณค่า ทำลายและสร้างแรงบันดาลใจให้คนในพื้นที่ และทีมวิจัยชุมชนที่ต้องมาร่วมคิดแสวงหาวิถีปฏิบัติ เพื่อขยายผลในทางสร้างสรรค์ต่อวงการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างเครือข่ายนักวิจัยชุมชนเพื่อร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชนแม่ระมาด อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

2. เพื่อศึกษา สำรวจ เชื่อมโยง องค์ความรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญที่มีศักยภาพของชุมชนอำเภอ แม่ระมาดที่จะใช้เป็นฐานในการพัฒนาท่องเที่ยวโดยเครือข่ายนักวิจัยชุมชน
3. เพื่อออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชน
4. เพื่อพัฒนาและประเมินศักยภาพการบริหารจัดการและให้บริการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินโครงการวิจัยครั้งนี้ เป็นการส่งเสริมให้เกิดรูปแบบของแหล่งศึกษาเรียนรู้ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมชุมชนคนชายแดนโดยท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทร่วมในการจัดการโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นสื่อกลางให้เกิดการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน รวมถึงใช้คุณค่าที่ชุมชนได้รับ

ประโยชน์จากการจัด CBT เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกร่วมในคุณค่าของบ้านเกิดที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดมรดกวัฒนธรรมชุมชนให้ยั่งยืนต่อไปพร้อมกับสร้างให้ชุมชนมีรายได้เสริมจากการจัดการท่องเที่ยว ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย 2 กลุ่ม ดังนี้

1. ประชากรในชุมชน บ้านโฮ้ง ตำบลแม่ระมาด บ้านห้วยปลากอง บ้านชะเนงิ้ว และบ้านหม่องวา ตำบลชะเนงิ้ว บ้านตีนธาตุ และบ้านป่าไร่เหนือ ตำบลพระธาตุ ได้แก่ กลุ่มแกนนำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น คณะกรรมการชุมชน ชาวบ้านในชุมชน กลุ่มต่างๆ ในชุมชน จำนวน 30 คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางทั้งที่มาจาก การจัดท่องเที่ยวโดยชุมชนและมาท่องเที่ยวโดยบังเอิญ ในตำบลชะเนงิ้ว ตำบลแม่ระมาด และตำบลพระธาตุ จำนวน 100 ชุด โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย

1. เครื่องมือการศึกษาบริบทชุมชน ประกอบด้วย ประชุมกลุ่ม, Time line, ปฏิทินอาหาร, ปฏิทินประเพณีวัฒนธรรม, ปฏิทินพืชผลการเกษตร

2. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (non-Structured interview) คือการสัมภาษณ์ที่ต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้ง เป็นการสัมภาษณ์แบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ บางครั้งจึงเรียกว่าการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เนื่องจากเป็นการสัมภาษณ์ที่มีความยืดหยุ่นสูง

3. แบบสอบถามกึ่งทางการ (Questionnaire)

1) แบบสอบถามที่มีคำถามแบบปลายปิด (Close end) เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบเลือกตอบตามตัวเลือกที่กำหนดให้เพียง 1 คำตอบ หรือ หลายคำตอบ

2) แบบสอบถามที่มีคำถามแบบปลายเปิด (Open end) เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบเขียนตอบอย่างอิสระตามเงื่อนไขที่ข้อคำถามได้กำหนดไว้

4. อุปกรณ์สำหรับงานสนาม ประกอบด้วย โทรศัพท์มือถือ ใช้ในการบันทึกการสัมภาษณ์ ถ่ายรูป ถ่ายวิดีโอ, กล้องถ่ายรูป และแบบบันทึกภาคสนาม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมจากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด มีขั้นตอนการดำเนินการ 2 วิธี ได้แก่

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง โดยการเลือกแบบเจาะจงในด้านศักยภาพและมีความสนใจเข้าร่วมในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ผลงานวิจัย และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และระบบสืบค้นจากวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยต่างๆ , นักวิจัยอิสระจากสำนักงาน วช. โดยผ่านระบบอินเทอร์เน็ต

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการประชุม อภิปราย สัมมนา (Focus group) โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และพรรณนาโวหาร สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ผลสร้างเครือข่ายนักวิจัยชุมชนเพื่อร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้มรดก วัฒนธรรมชุมชนแม่ระมาด อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก พบว่า การสร้างเครือข่ายนักวิจัยชุมชน เป็นการเชื่อมบุคคลและกลุ่มต่างๆ ใช้เวทีประชุมใหญ่และกลุ่มย่อย ในการสร้างความเข้าใจ มีเป้าหมายเดียวกัน จนเกิดเป็นเครือข่ายใช้กระบวนการ CBR พัฒนา CBT พัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ร่วมคิด สร้าง และแก้ไขปัญหาต่างๆ จนค้นพบเชิงลึกที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นทุนทางธรรมชาติ ทุนทาง วัฒนธรรม ทุนทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ฯลฯ เกิดการทำงานเป็นเครือข่าย ท่องเที่ยวแม่ระมาด 6 หมู่บ้าน 3 ตำบล จัดทำโครงสร้างการบริหารกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้ชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ เกิดพลังชุมชนที่อยากจะมีส่วนร่วมในการสร้างหรือปรับเปลี่ยน ชุมชนเพื่อให้เกิดความประทับใจสำหรับผู้มาเยือน สร้างความเข้มแข็งให้กับภาคีเครือข่ายชุมชน คน แม่ระมาด

2. ผลศึกษา สสำรวจ เชื่อมโยง องค์ความรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญที่มีศักยภาพของ ชุมชนอำเภอแม่ระมาดที่จะใช้เป็นฐานในการพัฒนาท่องเที่ยวโดยเครือข่ายนักวิจัยชุมชน พบว่า ทีมวิจัยชุมชนร่วมกันค้นพบ วิถีชีวิตความเชื่อมโยงระหว่างวิถีชาวล้านนา และวิถีชาวปกากะญอ เป็นวิถีชีวิตชอบชายแดน ต้องมาแบ่งเขตแดนตามประกาศของราชการ กลายเป็นคนไทยและ เมียนมาร์ แต่ก็ยังไปมาหาสู่กันตามจุดผ่อนปรนทางราชการ และจุดผ่อนปรนตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับครูบาขาวปี ครูบาแก้ว เกจิอาจารย์ที่ธุดงค์ปฏิบัติธรรมในเขต พื้นที่แม่ระมาด เช่น สร้างเจดีย์ศูนย์รวมจิตใจ การบูชาพระพุทธรูปหินอ่อนมาประดิษฐานไว้ที่ แม่ระมาด มีเหตุการณ์น่าอัศจรรย์ทำให้เกิดความเคารพ ศรัทธาทั้งจากชาวไทยและชาวปกากะญอ มีหลักฐานปรากฏร่องรอยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ญี่ปุ่นใช้ถ้ำเก็บอาวุธสงครามในพื้นที่แม่ระมาด

ความเชื่อมโยงเส้นทางที่ชาวญี่ปุ่นได้ระเบิดเพื่อเปิดเป็นเส้นทางเดินทัพไปสู่รบกับเมียนมาร์ ความเชื่อมโยงกับการใช้ชีวิตของคนในสมัยก่อนที่เป็นเส้นทางวัวต่าง

3. ผลการออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชน พบว่า ทีมวิจัยชุมชนนำทุนที่ค้นพบมาเป็นฐานในการออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชน การออกแบบและพัฒนาเส้นทางได้นั้นต้องผ่านการพัฒนา รับองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ และได้เปิดมุมมองใหม่จากการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ ทำให้ชุมชน มีความเชื่อมั่นทุนของตัวเอง นำกลับมาทบทวนอัตลักษณ์ กิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว มีจำนวน 2 เส้นทาง ดังนี้ เส้นทางที่ 1 เรียนรู้วิถีถิ่น ถิ่นข้าวเมือง เชื่อมเรื่องเส้นทางสงครามโลกครั้งที่ 2 และ เส้นทางที่ 2 เชื่อมร้อยเส้นทางสงครามโลกครั้งที่ 2 กับการท่องเที่ยววิถีถิ่น ภายใต้อัตลักษณ์ร่วมที่ว่า “โฮมสเตย์อบอุ่น สมดุลสองแผ่นดิน ถิ่นสุขสงบ” ใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ เชิงสร้างสรรค์ อนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม ดำเนินการผ่านกลุ่มบริหารการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อร่วมกันต้อนรับนักท่องเที่ยว

4. ผลการพัฒนาและประเมินศักยภาพการบริหารจัดการและให้บริการ พบว่า ภาศิเครือข่าย นักวิจัยชุมชนร่วมกันค้นหาศักยภาพของเส้นทาง กิจกรรมมรดกวัฒนธรรม และเส้นทางที่น่าสนใจ จัดทำเป็นโปสเตอร์ และ Infographic นำเสนอเส้นทางให้กับภาศิเครือข่าย และประชาชนที่สนใจ ผ่านการเชิญชวนแบบปากต่อปาก สื่อสังคมออนไลน์ facebook ทำให้การเข้าถึงข้อมูลการท่องเที่ยว ได้ดียิ่งขึ้น มีโอกาสต้อนรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น เป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน ร้านค้า ข้างทางหรือใกล้แหล่งเรียนรู้ก็มีโอกาสได้ขายสินค้ามากขึ้นซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ดี และมีการพัฒนา ตนเองปรับเปลี่ยนบุคลิก น้ำเสียง หาเรื่องราวสนุกสนานเพิ่มสีสันให้กับการเล่าเรื่องราวชุมชน แบ่งหน้าที่บริหารจัดการ การพัฒนานี้เป็นเพียงการพัฒนาขั้นต้น ยังไม่ถึงขั้นเป็นมืออาชีพในการ จัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ยังไม่สามารถสร้างรายได้หลักจากการท่องเที่ยวได้ ยังคงต้องได้รับการ พัฒนาศักยภาพชุมชนต่อไป

อภิปรายผล

1. ผลการวิจัย พบว่า การสร้างเครือข่ายนักวิจัยชุมชน เป็นการเชื่อมบุคคลและกลุ่มต่างๆ เป็นการให้ความสำคัญกับการเชิญคนเข้าร่วมที่มีเป้าหมายเดียวกัน จนเกิดเป็นเครือข่าย ใช้วิธีการเข้าร่วมประชุม กำนันผู้ใหญ่บ้านประจำเดือนของอำเภอแม่ระมาด ในนามของวิทยาลัยชุมชนตากที่ ทำงานวิจัยร่วมกับสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เพื่อให้นายอำเภอและผู้เข้าร่วมประชุมได้รับ ทราบวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานวิจัย มีวิธีการขอข้อมูลจากหน่วยงานราชการเป็นการขอตาม ระบบโดยการกรอกคำร้องขอข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ยังใช้วิธีการติดต่อชุมชนเป็นรายบุคคล

การประชุมกลุ่ม 2-3 คน เพื่ออธิบายวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่มุ่งแสวงหาบุคคลเข้าร่วมกลุ่มดำเนินงานวิจัย ณ หมู่บ้านโธ่ง ตำบลแม่ระมาด หมู่บ้านชนะเจือ บ้านห้วยปลากอง บ้านหม่องวา ตำบลชนะเจือ และบ้านดินธาตุ บ้านป่าไร่เหนือ ตำบลพระธาตุ มีพื้นที่ในตำบลชนะเจือที่เคยติดต่อวางแผนโครงสร้างร่วมกันมา เมื่อถึงช่วงที่จะต้องทำความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายเพื่อเพิ่มพลังให้กับเส้นทางการท่องเที่ยว บุคคลที่เคยประสานงานได้มีการผลัดเปลี่ยนเกิดจากปัญหาต่างๆ เช่น สุขภาพ การดูแลพืชผลการเกษตร ภาวะครอบครัว เป็นต้น แต่ยังคงมีผู้นำชุมชนกับทีมบางส่วนที่ยังมุ่งมั่นจะทำการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัวและชุมชน การทำงานครั้งนี้เสมือนว่าต้องรวมทีมใหม่อีกครั้ง ดังที่ศศิธรณ ทศนเอี่ยม และคณะ (2559) ระบุว่า การมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับภาคีเครือข่าย แบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ร่วมคิด ร่วมสร้างและร่วมทำ และระยะที่ 2 การสร้างแกนนำชุมชนและความร่วมมือของภาคีเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อน หลังจากนั้นได้นัดหมายจัดเวทีกลางเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันปรับฐานคิดร่วมกันให้ความสำคัญของการสืบค้นหาข้อมูล ค้นหาเอกลักษณ์ของตนเอง นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ร่วม ได้มีการฝึกเขียนแผนที่เดินดิน ปฏิทินวัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น พร้อมนำเสนอข้อมูลที่ได้อธิบายมาเพื่อให้ชุมชนมีกระบวนการคิด เกิดแรงบันดาลใจที่จะนำเสนอทุนของดีชุมชนตนเอง เมื่อเสร็จสิ้นการประชุมได้มีการสร้างช่องทางกลุ่ม line คัดเลือกผู้ประสานหลักในแต่ละพื้นที่ ในที่ประชุมตกลงร่วมกันแบ่งหัวข้อสืบค้นเรื่องราวต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิต ฯลฯ เพื่อนำมาเป็นทุนในการวางแผนจัดทำเป็นเส้นทางท่องเที่ยวและจุดเรียนรู้ต่างๆ ดังที่ ภราเดช พยัณวิเชียร (2547 : 6-9) เสนอแนะว่าควรนำการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ไม่ให้นำเอาวัฒนธรรมไปรับใช้การท่องเที่ยวดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ในการดำเนินการครั้งนี้เป็นเพียงการทดลองสืบค้น ได้นัดหมายพูดคุยประเด็นปัญหาต่างๆ ในระยะแรกเริ่มมีผู้สนใจเข้าร่วมเพิ่มขึ้น และมีบุคคลทยอยออกไปด้วยภารกิจของแต่ละบุคคล แต่ยังคงยินดีที่จะสนับสนุนข้อมูลต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง จนได้ทีมวิจัยชุมชนที่พร้อมจะดำเนินงานวิจัยไปด้วยกัน ดังที่อนุชาติ พวงสำลีและวิบูรณ์ วิสารทกุล, (2540 : 4) ระบุว่า ชุมชนหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกัน ในบางเรื่องมีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม ชุมชนตามนัยยะนี้มิได้เกาะกับพื้นที่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ แต่เป็นเรื่องของการเกาะเกี่ยวกันของกิจกรรม ความคิด อุดมการณ์ และความพร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกัน ต่อมาได้นัดหมายเวทีประชุมกลุ่มย่อยของแต่ละพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันอีกครั้ง ทั้งทีมเดิมและทีมใหม่ที่จะร่วมดำเนินงานวิจัย ในเวทีนี้ได้อบรมการใช้เครื่องมือ CBR เพื่อรวบรวมข้อมูลตามประเด็นต่างๆ รวมถึงการสร้างแนวคิดในการทำเส้นทางเชื่อมโยงของแต่ละหมู่บ้าน ดังที่ แสงเงิน ไกรนรา (2550) ระบุว่าโอกาสที่จะพัฒนาเครือข่ายให้มี

ความเข้มแข็งมากขึ้นนั้น ควรพิจารณาผู้นำที่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกในฐานะที่เป็นเครือญาติกันก่อน เพราะมีความผูกพันเพื่ออาหารเกื้อกูลและความไว้วางใจกัน ซึ่งระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยให้การริเริ่มจัดตั้งเครือข่าย เกิดการเรียนรู้ร่วมกันส่งผลให้การดำเนินการสะดวก เกิดการร่วมคิดร่วมทำ เกิดการขยายตัวในรูปแบบกิจกรรมหรือกลุ่มย่อยในพื้นที่ ทำให้ชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ เกิดพลังชุมชนที่อยากจะมีส่วนร่วมในการสร้างหรือปรับเปลี่ยนชุมชนเพื่อให้เกิดความประทับใจสำหรับผู้มาเยือน

2. ผลการวิจัย พบว่า พื้นที่ตำบลแม่ระมาด ตำบลพระธาตุ และตำบลเขเนจื้อ มีวิถีชาวล้านนา และวิถีชาวปกากะญอ ทำให้การสืบค้นข้อมูลเรื่องราวในอดีต ประวัติศาสตร์ชุมชน ศักยภาพของแต่ละพื้นที่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และความเชื่อ มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันเนื่องจากเดิมแล้วเป็นพื้นที่ของชาวปกากะญอมาก่อน แต่คนไทยภาคเหนือได้มีการอพยพหนีความแห้งแล้งจากภาคเหนือ เช่น จังหวัดลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง โดยอาศัยลำห้วยแม่ระมาดเดินทางล่องเรือชาวปกากะญอผู้ที่รักสงบก็ถอยร่นออกไป ทำให้พื้นที่มีเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องระหว่างวิถีชาวปกากะญอและวิถีชาวล้านนา ส่วนการใช้ชีวิตปัจจุบันก็ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น การทอผ้าเป็นวิถีที่หญิงสาวชาวปกากะญอต้องเรียนรู้ มีลวดลายสวยงามแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับพื้นที่ เป็นการบอกต่อสอนจากรุ่นแม่สู่รุ่นลูกเพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มสำหรับคนในครอบครัว และในประเพณีวันสำคัญ แต่เรื่องราวการทอผ้าลวดลายสวยงามก็ลดน้อยถอยลงไปด้วยเหตุของการใช้ชีวิตในปัจจุบัน หาซื้อเสื้อผ้าทั่วไปได้ง่ายและราคาไม่แพง อีกทั้งการส่งต่อองค์ความรู้ด้านลวดลายเป็นเพียงการจดจำและปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ ปัจจุบันมักทอผ้าลายพื้นไม่มีลวดลาย ยังมีเหตุผลความไม่สงบต้องคอยอพยพ ทำให้ไม่มีเวลาในการถ่ายทอดการทอผ้าให้กับลูกสาว การทอผ้าลวดลายยังคงมีบางพื้นที่เท่านั้น บางลวดลายก็ปรับเปลี่ยนเป็นลวดลายปัจจุบันที่เกิดการคิดเองถือเป็นนวัตกรรมการทอผ้าที่อยากอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้แต่ไม่มีผู้ที่จะบอกเล่า เป็นทางเลือกเพื่อเกิดหาทางรอดด้านการทอผ้า เรียกชื่อลวดลายตามสิ่งที่อยู่รอบตัว ส่วนเสื้อผ้าที่ทอด้วยลวดลายดั้งเดิมจะเก็บไว้เพื่อให้รุ่นลูกรุ่นหลานได้เป็นมรดกสืบทอดต่อไป ในส่วนของสถานที่สำคัญยังคงอนุรักษ์ ดำเนินกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในแต่ละพื้นที่ อีกทั้งบอกต่อเล่าขานเรื่องที่น่าอัศจรรย์ เช่น พระพุทธรูปหินอ่อน ที่วัดดอนแก้ว พระประธานองค์เดียวในประเทศไทยที่แกะสลักขึ้นด้วยฝีมือชาวกะเหรี่ยงเป็นปฏิมากรรมของเมียนมาร์ได้แกะสลักขึ้นพร้อมกัน 3 องค์ องค์ที่ประดิษฐานที่วัดดอนแก้วอัญเชิญมาจากเมืองย่างกุ้งมาทางเรือพบอุปสรรคการยกพระพุทธรูป ขณะนั้นครุบาชาวปี เกจิอาจารย์ของภาคเหนือพบเหตุการณ์จึงทำพิธีอัญเชิญขึ้นเกวียนอย่างง่ายดาย ขวั้นี้แพร่ไปทั่วเมียนมาร์ ชาวบ้านจึงมาราบไหว้บูชา นอกจากนี้ยังมีสถานที่ที่น่าสนใจ เช่น พระธาตุโฆ๊ะเล และพระธาตุเขเนจื้อ เกจิอาจารย์ คือ ครูบาแก้ว ผู้ริเริ่ม

ก่อสร้างโดยอาศัยแรงศรัทธาจากคนในพื้นที่ ทำให้มีเรื่องเล่าว่าสมัยนั้นชาวบ้าน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ รวมถึงชาวชุมชนที่อาศัยบริเวณนั้นช่วยกันขนดินก็ขึ้นไปกองบริเวณที่จะสร้างองค์พระธาตุแต่ด้วยทางลาดชันเมื่อถึงคราวจะลงก็ใช้วิธีสไลด์ตัวลงมาอย่างสนุกสนาน ระยะการสร้าง 1 ปี ยังมีเรื่องราวความเกี่ยวโยงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และเส้นทางค้าขายวัวต่าง จากคำบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า “ถ้าชาмуไร” ในอดีตถ้ำแห่งนี้สมัยช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 กองทัพญี่ปุ่นใช้เป็นคลังอาวุธเก็บในถ้ำและเมื่อแพ้สงครามก่อนที่จะยกทัพกลับประเทศ ได้หาซื้อเกลือมาโรยทำลายอาวุธ พร้อมทำการระเบิดปิดปากถ้ำ และความเชื่อมโยงของเส้นทางถนนสายประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 จากบ้านตีนธาตุ ถึงอำเภอเมืองตาก จากคำบอกเล่ากองทัพญี่ปุ่นใช้เดินทัพบุกเข้าโจมตีประเทศเมียนมาร์ ส่วนเรื่องเล่าการค้าขายวัวต่าง จากคำบอกเล่า การค้าขายผ่านถนนสายนี้ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จะนำวัวบรรทุกสินค้า (วัวต่าง) ฝูงวัว ประมาณ 30 ตัว เพื่อนำไปขายยังตัวเมืองตาก (เมืองระแหง) มักพักแรมเพื่อรอให้น้ำปิงลดลงเพราะไม่มีสะพาน ต้องขนสินค้าลงเรือข้ามฝั่งไปยังตัวเมืองตาก พ่อค้าต้องนอนรอนแรมทำเพิงกลางป่า (ปาง) บางครั้งถูกโจรตัดปล้น ทำให้ต้องพกปืนลูกซองติดตัว จากคำบอกเล่าว่า นายแก้ว ก้าวงษ์ และพ่อค้า คนอื่นๆ จะซื้อและขายเกลือ ที่เป็นสินค้าที่ขายดีในสมัยนั้นกับพ่อค้าคนจีนฝั่งตัวเมืองตาก หรือเมืองระแหงชื่อเจ๊กกิ (ในสมัยนั้นชาวบ้านจะเรียกคนจีนว่า “เจ๊ก” ซึ่งเป็นบิดาของนายอุดร ต้นตีสุนทร อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) สอดคล้องกับบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 : 292) กล่าวว่าทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเดินทางท่องเที่ยวชมโบราณ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นต่างๆ เพื่อได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งได้ศึกษาเรียนรู้ ความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ และมีความเข้าใจวัฒนธรรมใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อคุณค่าและการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยให้คนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว ความเชื่อที่สืบทอดมา เช่น ต้นสะดือ เป็นไม้มียันต้นที่ชาวปกากะญอ มีความเชื่อในการนำสายสะดือของทารกคลอดใหม่นำไปไว้ที่ต้นไม้นี้จะทำให้เด็กแข็งแรงไม่เจ็บป่วยง่าย เป็นการเรียกขวัญ ยังมีประเพณีการผูกข้อมือ (ก็จ้อลาขุ) ชาวปกากะญอเรียกว่า "ลาขุ" ปฏิบัติกันปีละครั้ง ชาวบ้านจะมารวมกันเพื่อผูกข้อมือให้ลูกหลาน เป็นการเรียกขวัญและอวยพรให้ดำรงชีวิตอย่างสงบสุขต่อไป ยังมีเรื่องเล่าและเรื่องราวอีกหลายหลายล้วนแต่สร้างความยึดมั่นใจจิตใจที่สอนให้ลูกหลานไม่ให้หลงลืม อยู่อย่างพอเพียง และต้องปฏิบัติเคารพรักษาไว้สืบไป สอดคล้องกับสัญญา พานิชยเวช และคณะ (2560) พบว่า การพัฒนาการเมืองสวรรค์โลกและมรดกวัฒนธรรมชุมชนที่เกิดขึ้นในแต่ละห้วงเวลาของเหตุการณ์สำคัญในมิติสังคม เศรษฐกิจ คมนาคมและความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนมาเป็นทุนในการพัฒนาการเมืองสวรรค์โลกภายใต้บริบทของการเป็นส่วนหนึ่งของเมืองมรดกโลก สุโขทัย-ศรีสัชกาลาลัย

3. ทีมวิจัยชุมชนได้ร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษา สืบค้นของดี เรื่องราว ประวัติศาสตร์ รวมถึงทุนทรัพยากรชุมชนในด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่เครือข่ายการท่องเที่ยวของอำเภอแม่ระมาดที่กระจายกันอยู่แต่ละหมู่บ้านมีระยะทางที่ไม่ไกลกันมากนัก สอดคล้องกับ คิริบุน จงวุฒิเวศย์และคณะ (2557) กล่าวว่า รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยใช้พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบที่ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเรียนรู้ ในเครือข่ายคนแม่ระมาดบางชุมชนได้เคยได้ทำทดลองการท่องเที่ยวมาบ้างแต่ไม่รู้กระบวนการในการทำงานให้เป็นระบบ อีกทั้งยังขาดการเชื่อมโยงส่งต่อนักท่องเที่ยว และการกำหนดกิจกรรมในเส้นทาง ยังมีความรู้สึกกังวลในการกำหนดเส้นทางว่าควรเริ่มต้นที่จุดใดให้น่าสนใจ ทีมพี่เลี้ยงนักวิจัยจึงพาไปดูงานรุ่นพี่เหนือล่าง ที่ได้รับทุนงานวิจัยจาก สกว. ผ่านกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเปิดชุมชนเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ทีมวิจัยชุมชนอำเภอแม่ระมาดได้มีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมกระบวนการ ได้เรียนรู้กิจกรรมจากผู้มีประสบการณ์จริง โดยมีกระบวนการ ดังนี้

3.1 การดูงานรุ่นพี่บ้านธงชัย ทีมวิจัยชุมชนได้เรียนรู้ ดังนี้ การบรรยายของไกด์หลัก รู้สึกประทับใจ มีวิธีการพูดด้วยน้ำเสียงชวนฟัง การกล่าวภาพรวมก่อนนำเที่ยวได้ชัดเจน การแบ่งหน้าที่การเรียนรู้ตามฐานในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชุมชน การเรียนรู้กิจกรรมฐานปักผ้า นำของดีในชุมชนมาเป็นกิจกรรมตามฐานเรียนรู้ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้แง่คิดต่างๆ รับรู้ปัญหา อุปสรรค ในรูปแบบต่างๆ กับคนในชุมชนและหน่วยงานที่เคยเข้ามาพัฒนา แต่ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทราบถึงวิธีการแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้การบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยชุมชนดำเนินต่อไป

3.2 พัฒนาทักษะความสามารถของชุมชนเรียนรู้การสร้างกิจกรรมและเส้นทาง การท่องเที่ยวโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ทำให้ชุมชนได้รู้จักประกอบ การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว ได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน ดังนี้ “มาวันเดียวเที่ยวสองแผ่นดิน ชมวิถีถิ่นล้านนา ปกาเกอญอ” “โฮมสเตย์อบอุ่น สมดุลสองแผ่นดิน เยือนวิถีถิ่น ปกาเกอญอ” และ “จิบชาควายหาว ฟังเรื่องเล่าปกาเกอญอ” ได้ทดลองนำอัตลักษณ์ กำหนดเส้นทาง พร้อมนำเสนอ และรับฟังคำแนะนำจากวิทยากร ให้เพิ่มหรือตัดกิจกรรมเพื่อให้ เส้นทางกระชับ และน่าสนใจ ทีมวิจัยชุมชนจึงได้กำหนด จำนวน 5 เส้นทาง นัดหมายทดลองเส้นทาง โดยภาคีเครือข่ายเพื่อค้นหาศักยภาพของเส้นทาง มีเหตุต้องตัดบางเส้นทางที่มีศักยภาพ ไม่ได้ทำการ ทดลองเส้นทางด้วยเหตุผล ดังนี้ 1. เส้นทางมีความสัมพันธ์กับฝั่งประเทศเมียนมาร์ที่มีเหตุความไม่ สงบชายแดน 2. สถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 และ 3. กิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ไม่ได้อยู่ในช่วง

ฤดูกาลผลิต เช่น กล้วยอบน้ำผึ้ง โดยพบว่ามีจำนวน 2 เส้นทางที่สามารถนำไปเสนอให้กับนักท่องเที่ยวได้ ดังนี้

เส้นทางที่ 1 เรียนรู้วิถีถิ่น กินข้าวเมือง เชื่อมเรื่องเส้นทางสงครามโลกครั้งที่ 2

เส้นทางที่ 2 เชื่อมร้อยเส้นทางสงครามโลกครั้งที่ 2 กับการท่องเที่ยววิถีถิ่น

การตั้งชื่อเส้นทางให้น่าสนใจสอดคล้องกับพินิจ จงตระกูล และคณะ (2561) กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญในการตั้งชื่อภาพยนตร์เพื่อให้เกิดการสื่อความหมายหรือเข้าใจความหมายที่ต้องการเมื่อใช้ปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้จะทำให้สามารถบ่งบอกลักษณะของภาพยนตร์หรือบ่งบอกสิ่งสำคัญในภาพยนตร์

3.3 การทดลองเส้นทาง สรุปได้ว่าชุมชนมีความกระตือรือร้น จัดเตรียมอาหารพื้นถิ่น และที่พักได้สะอาด ปลอดภัย แต่นักเล่าเรื่องชุมชนมีเพียงผู้นำชุมชนคนเดียว ไม่สามารถควบคุมเวลาได้ ตลอดการเดินทางไม่มีผู้ดูแลนักท่องเที่ยว จากผลข้างต้นเพื่อให้ชุมชนได้พัฒนาทักษะและเปิดมุมมอง เพิ่มขึ้นได้นำชุมชนไปจัดงานชุมชนต้นแบบที่มีประสบการณ์ต้อนรับนักท่องเที่ยวอีกครั้ง สอดคล้องกับ ชุติรัตน์ จันทรเชื้อ และคณะ (2557) กล่าวว่า การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรม พบว่า ทักษะความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา เพื่อให้สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่องและประสบผลสำเร็จ

3.4 การจัดงานชุมชนต้นแบบ ชุมชนได้เรียนรู้ ดังนี้ การบริหารจัดการและให้บริการ CBT การทบทวนบทบาทของตนเองในการให้บริการ บุคลิกการแต่งกายที่สร้างความเชื่อมั่น การมีจิตบริการ การรักษาความปลอดภัย การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การฝึกนำเสนอเป็นนักสื่อความหมายรายบุคคล การจัดงานจากรุ่นพี่ที่ผ่านการต่อสู้กับธุรกิจรอบข้างเพื่อผลประโยชน์ร่วมของชุมชน ทักษะการเป็นนักสื่อความหมายที่ดีจากเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า สอดคล้องกับ วรรณพร ตูลยาพร (2554) กล่าวว่า นักศึกษากลุ่มนาร่อง หลังจากได้เข้าสู่กระบวนการพัฒนามัคคุเทศก์อาชีพศึกษา ศักยภาพมััคคุเทศก์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ชุมชนได้นำประสบการณ์ที่ได้พบเห็นมุมมองแนวคิดใหม่ๆ นำมาปรับอัตลักษณ์ร่วมอีกครั้งว่า “โฮมสเตย์อบอุ่น สมดุลสองแผ่นดิน ถิ่นสุขสงบ” และร่วมกันกำหนดโครงสร้างการบริหารกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้เกิดการทำงานอย่างเป็นระบบ

4. จากการที่ภาคีเครือข่าย นักวิจัยชุมชนร่วมกันทดลองเส้นทางเพื่อค้นหาศักยภาพของเส้นทางจนสร้างกิจกรรมมรดกวัฒนธรรม และเส้นทางที่น่าสนใจ จัดทำเป็นโปสเตอร์ และ Infographic นำเสนอเส้นทางให้กับภาคีเครือข่าย และผู้ที่สนใจ ผ่านการเชิญชวน แบบปากต่อปาก สื่อสังคมออนไลน์ facebook ทำให้ข้อมูลท่องเที่ยวเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเกิดโอกาสต้อนรับนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับจิราณูช โสภา และคณะ (2561) กล่าวว่า การจัดทำเอกสารและ

สื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของบ้านนาต้นจั่นทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และควรทำการตลาดออนไลน์เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มตลาดเป้าหมายได้ จากการร่วมสังเกตการณ์ครั้งแรก ชุมชนมีนักเล่าเรื่องที่เป็นผู้นำชุมชนเพียงคนเดียว และน้ำเสียงไม่ค่อยดัง ส่งผลให้ทุกกิจกรรมไม่มีเสน่ห์ ขาดความต่อเนื่อง และไม่สามารถดูแลนักท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง ภายหลังได้ปรับเปลี่ยนโดยการนำชุดข้อมูลต่างๆ ไปเล่าให้กับคนในชุมชนได้รู้และเข้าใจจนสามารถนำเสนอพอที่จะเป็นนักเล่าเรื่องตามฐานเรียนรู้ต่างๆ และได้แบ่งหน้าที่ชัดเจน วางตัวไกด์ประจำแต่ละกลุ่มของนักท่องเที่ยว ทำให้มีการมีความคล่องตัว และดูแลนักท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสนุก ตื่นเต้น ด้วยลีลาท่าทางของนักเล่าเรื่องแต่ละคนมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปแต่ยังคงมีการเล่าเรื่องที่กระชับและน่าสนใจเช่นเดิม ชุมชนยังได้จำหน่ายสินค้าชุมชนตามฐานกิจกรรมและเส้นทางที่กำหนดไว้ รายได้จากการท่องเที่ยวถือเป็นรายได้เสริมจากอาชีพหลักของชุมชนนับเป็นรายได้ทางตรง นอกจากนี้ยังมีรายได้ทางอ้อมที่พ่อค้าแม่ค้ารู้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านก็ได้นำสินค้าต่างๆ เข้ามาเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเลือกจับจ่าย ร้านค้าที่อยู่บริเวณใกล้ฐานเรียนรู้ก็ได้การจำหน่ายสินค้ามากขึ้น ทำให้ชุมชนตื่นตัว กระตือรือร้นที่จะมีโอกาสต้อนรับนักท่องเที่ยวได้ทำแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลางานวิจัย เพื่อนำไปพัฒนาการท่องเที่ยวโดยเครือข่ายชุมชนคนแม่ระมาด

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนควรหมั่นเติมเต็มองค์ความรู้ต่างๆ เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพให้กับตนเอง และสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ร่วมผู้ดูแลเพจ facebook สร้างความเคลื่อนไหวข่าวสารที่เพจ facebook รองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ปัจจุบันนักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมค้นหาข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ที่เข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว
2. ควรมีการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายตามความต้องการของตลาด และผู้ประกอบการ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และมีราคาที่เหมาะสม เช่น ของที่ระลึก เป็นต้น
3. ควรให้หน่วยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ อบต.ขะเนจื้อ อบต.พระธาตุ อบต.แม่ระมาด และ ทต.แม่ระมาด บรรจุแผนการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ
4. ผู้นำชุมชน ควรนำคนรุ่นใหม่ ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความตระหนักรักหวงแหน ร่วมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมพื้นถิ่น ร่วมกันแสดงออกถึงการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ร่วมการพัฒนาเป็นนักสื่อความหมาย นักเล่าเรื่องชุมชน เพื่อเพิ่มสีสันให้กับเส้นทางการท่องเที่ยว
5. ภาควิชาเครือข่ายภายในชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง สร้างความเชื่อมั่นให้กับภาคีภายนอกชุมชนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เช่น อบต.ขะเนจื้อ อบต.พระธาตุ อบต.แม่ระมาด ทต.แม่ระมาด

อพท. ททท.ตาก วัฒนธรรมจังหวัด พัฒนาชุมชน บริษัททัวร์เกี่ยวกับการท่องเที่ยว หอการค้า จังหวัดตาก สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดตาก เพื่อจะได้หยิบยื่นโอกาสและทำงานเชื่อมโยงกันในมิติ ต่างๆ ให้กับชุมชน

6. เครือข่ายภาครัฐที่มีพันธกิจสอดคล้องกับการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรนำผลงานวิจัยนี้ไปทำแผนพัฒนาศักยภาพชุมชนในอนาคตร่วมกัน อาจทำความร่วมมือ (MOU) เพื่อร่วมกันพัฒนาศักยภาพชุมชน กำหนดกิจกรรมร่วมกัน จะไม่เกิดความทับซ้อนในกิจกรรมต่างๆ และชุมชนก็จะไม่รู้สึกเบียดเบียนเกี่ยวกับการโดนเชิญร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพชุมชน

7. ชุมชนควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ยกกระตือรือร้นการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำเป็นจะต้อง มีการศึกษาและพัฒนาโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเข้าไปช่วยขับเคลื่อนนำไปสู่การบริหารจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีอาชีพในประเด็นภูมิประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ชายแดนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบเครือข่ายชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์ และคณะ. (2557). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบมีส่วนร่วม กับชุมชนโดยใช้พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ เชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิราอนุช โสภา และคณะ. (2561). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับ ภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่นในกลุ่มเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม (สุโขทัย ศรีสัชนาลัยและกำแพงเพชร, พระนครศรีอยุธยา). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- ชูลีรัตน์ จันทร์เชื้อ และคณะ. (2557). การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการเรียนรู้ มรดกวัฒนธรรม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ : เพรสแอนด์ ดีไซน์.
- ภราเดช พยัฆวิเชียร. (2547). รายงานประเมินผลโครงการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยว โดย ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวง ท่องเที่ยวและกีฬา.
- วรรณพร ตูลยาพร. (2554). การพัฒนาภาคธุรกิจอาชีพศึกษาโดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญา ในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยบริหารธุรกิจและการท่องเที่ยวกรุงเทพ.

- ศศิวรรณ ทัศนเอี่ยม และคณะ. (2559). กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับ โดยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับภาคีเครือข่ายในเขตบ้านนาอ่างและบ้านอ่างคำ ตำบลนาตาล อำเภอเต่างอย จังหวัดสกลนคร. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- แสงเงิน ไกรนรา. (2550). กระบวนการทุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายทอผ้า : กรณีศึกษา เครือข่ายทอผ้า ตำบลส้มป่อย อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สัญญา พานิชยเวช และคณะ. (2560). การศึกษาพัฒนาการเมืองสวรรคโลกและมรดกวัฒนธรรม ชุมชนสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยเครือข่ายชุมชนคนสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล. (2541). ประชาสังคม : คำ ความคิด และความหมาย. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.